

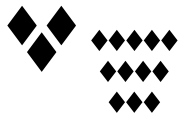
GROTESTRAAT NOORD

Stad & *Ambt*

Driemaandelijkse uitgave van de Historische Kring Stad en Ambt Almelo

30e jaargang nummer 1
januari 2022

COLOFON

Uitgave van de Stichting Historische Kring
Stad en Ambt Almelo ISSN 1389-3068

Secretariaat:

H. (Hetty) Leusman, Jacob Marisstraat 8,
7606 HL Almelo tel: 06 55348532
E: hetty@leusman.eu

Redactie:

Hans Gerritsen
Jennie van der Horst-Hemmink
Hanschristiaan Krol
Herman Reckman

Redactieadres:

Bellinckhofdwarweg 3, 7604 PD Almelo
T: 0546- 813 677
E: jennekeva@gmail.com

Website:

www.historischekringalmelo.nl

Verschijningsdata:

Januari - april - juli - oktober
Kopij uiterlijk vier weken voor
verschijning inleveren bij redactieadres

Druk: Herman Media

Vormgeving: Herman Reckman

Omslag: Impressies nieuw te plaatsen symbolische stadspoorten.

In dit nummer:

2 Stad Almelo 1821, de Burgerlijke stand
ontleed | **5** De Eschpoort en Nijstad-
poort, toen en straks | **8** De oudste foto
van Almelo | **11** Jugendstil en zo in Al-
melo | **12** Voorbeelden van Jugendstil in
kleur | **14** Gemeenteraadsverkiezingen
in Almelo, een terugblik | **16** 30 jaar
Stad & Ambt | **18** Archeologisch onder-
zoek hoek Grotestraat/Hagengracht |
20 Zwerfkeien als fundament? | **21**
Lantaarnplaatjes | **22** De tijd hervonden
afl. 3 Inetje Parlevliet-Flesseman | **24**
Nieuws van Stad & Ambt

De kracht van het verhaal

Kom laten we elkaar verhalen vertellen.
Dat zou het motto kunnen zijn voor de komende feestdagen.
Meestal is er wat meer tijd in familieverband of met vrienden. En kan een
goed verhaal de intimiteit en feestvreugde verhogen.

Afgelopen januari overleed mijn moeder op 101 jarige leeftijd. Door haar hoge
leeftijd was ze, zoals een vriendin zei, een vijver vol verhalen. Ze kon boeiend
vertellen. En schreef haar leven lang op wat ze beleefde en wat er in haar hoofd
omging. Zo vertelt ze over haar jeugd op het Bolkshoes in de Bolkshoek. (In de
eerste uitgave van STAD en AMBT de Bolkshoek, september 1992, pagina 3)
Over de boerderij, school, de oorlog. Maar ook over haar vader, Gerhard Bolk,
die als landbouwbestuurder in oktober 1949 een diner met Koningin Juliana
bijwoonde, toen zij onze stad bezocht. Zuurkool met worst werd geserveerd. Hij
had op iets anders gehoopt. Maar de wijn was goed.
Nu ze er niet meer is, raakt en ontroert het wat ze schrijft en zegt het ons nog
meer over wie ze was.

De Schotse schrijfster Ali Smith zegt het zo: ' Een verhaal heeft minstens twee
verhalen. Dat wat aan de oppervlakte is en wat er onder zit en onzichtbaar is'.

Nederland, als handelsland, kent niet echt een traditie van overleveringen.
Onze Zimbabweaanse pleegzoons daarentegen zitten vol vertelsels. In hun thuisland
is het verweven met het dagelijks leven.
Zo weten we van de buurman die een brullende leeuw weg stuurt, de oudoom die
gelokt door de Mermaid uit de Zambezi, betoverd in de kolkende rivier stapt en
nooit meer huiswaarts keert en over de invloed van de goede en de boze geest.
Helmaal begrijpen zullen we elkaar niet, maar door goed naar elkaar te luisteren
hopen we dichterbij te komen.

Een goed vertelde geschiedenis verrijkt en verbindt. Dat beogen we ook met
ons mooie blad. Als u deze dagen in de gelegenheid bent, lees dan nog eens over
de wederwaardigheden van families Bendien en Egger. Of over de levens van
verschillende Almeloërs in de rubriek 'De tijd hervonden'.

Binnenkort vieren we Kerst. De geschiedenis van de geboorte van Jezus,
wellicht het meest verspreide verhaal in de wereld. De aanleiding ook om van
oost naar west de kerstboom op te tuigen. En minder profaan: feest van inkeer,
verwachting en van vrede. Zeer welkom in deze verwarrende tijd, lijkt me.
Misschien een goede reden om elkaar het aloude verhaal nog eens door te geven?
'Want een Kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven' . Een nieuw leven, een
nieuw begin.

En onder de oppervlakte gloort de hoop.

Ik wens u goede dagen.

Jennie van der Horst- Hemmink

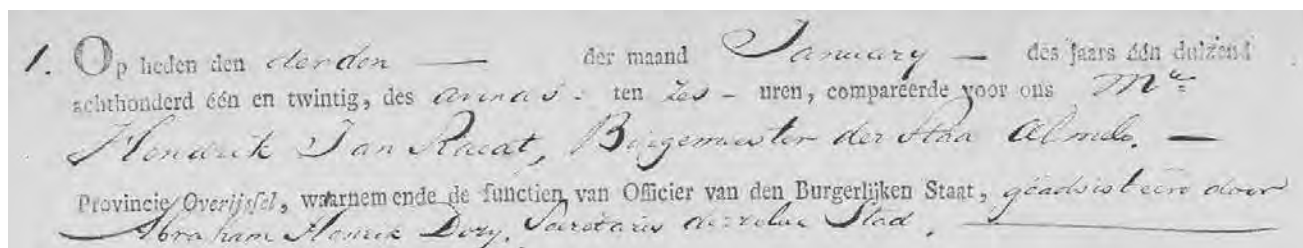
Stad Almelo 1821, de Burgerlijke Stand ontleed

Door Tineke Verfaillie, vrijwilligster Historisch Informatie Punt

Hoe dit artikel tot stand kwam.

Bij het HIP (Historisch informatie Punt) kwam regelmatig de hulpvraag: 'Mijn voorouder woonde in wijk x nummer y, weten jullie waar dat nu is?' Hier konden we niet altijd een antwoord op geven. Zeker voor 1890 was ons niet bekend hoe de wijken waren ingedeeld. Er werd besloten om te proberen dit in kaart te brengen. De oude overlijdensakten bleken adresgegevens te bevatten en werden systematisch doorzocht en vergeleken. Er was ook de nodige 'bijvangst', namen van vaders en burens die regelmatig in wisselende samenstelling aangifte kwamen doen. Sommigen worden als het ware oude bekenden.

Door de (corona)sluitingen van de bibliotheek en het HIP viel er een gat. Ruimte om eens verder naar de bijvangst te kijken en dan wat breder en positiever door de geboorte- en huwelijksakten daarbij te betrekken. Het jaar 1821 leek een goede keuze. Dat leverde een schat aan informatie op die in dit artikel is verwerkt. Het wijkproject is echter nog lang niet voltooid. Daar hoort u ooit meer over.

Op heden den

Zo begon elke geboorteakte en ook elke burger zijn officiële bestaan in Almelo.

De Burgerlijke Stand was in 1811 ingevoerd. Iedereen kreeg een officiële achternaam. Van alle families werd verwacht dat ze zich op het stadhuis kwamen melden om te vertellen met welke achternaam ze wilden worden ingeschreven.

Vanaf dat moment werden 3 soorten akten bijgehouden: geboorteakte, overlijdensakte en huwelijksakte. Alle akten zijn per soort in een boek opgetekend, genummerd en van datum voorzien. De aktes vanaf 1818 zijn nu digitaal toegankelijk.

In totaal 160 akten werden in 1821 opgemaakt door de burgemeesters Hendrik Jan Raedt (januari) Jacobus van Riemsdijk, loco burgemeesters Lambertus Hofkes en Johan Adolph Stroink (één huwelijk) 'geadsisteerd' door de secretaris Abraham Henrik Dozy (verzuimde 7 x) Dit alles vond plaats op het gemeentehuis van Stad Almelo, het huidige 'Wetshuis'.

Men zou denken dat de schrijfwijze van familienamen vanaf 1811 steeds netjes werd overgenomen. Maar niets is minder waar. In de praktijk bleek dat soms variabel bv. d, t, s, z, e of dubbel ee. Een zelfde persoon kan op verschillende manier gespeld worden en de leeftijd en beroep is ook niet altijd een absoluut gegeven. Analfabetisme speelde zeker een rol, maar van geletterde

ambtsdragers zou je meer precisie verwachten. Er is een voorbeeld uit 1821, tussen geboorteakte 13 en overlijdensakte 21 zit een week maar dat voorkomt niet dat vader en zoon een ander gespelde achternaam krijgen en vader Johan opeens Jan heet. Bij dit onderzoek wordt dan uitgegaan van de geboorteakte omdat de vader dan zelf aangifte doet. Eventuele dubbeltellingen worden zoveel mogelijk vermeden door te vergelijken met aktes uit andere jaren.

Welke informatie bevatten de verschillende akten.

Geboorteakte

Voor de aangifte van een geboorte kwam de vader (comparant) vergezeld door 2 (mannelijke) getuigen naar het gemeentehuis om te melden dat zijn vrouw was bevallen van een kind. De geboortedatum, naam en geslacht van het kind werden vermeld in de akte als mede de naam, leeftijd en beroep van de moeder. Ook van de vader en beide getuigen werden namen, leeftijden en beroepen opgeschreven. De akte werd ondertekend, indien ze konden schrijven, door de vader, de getuigen, de burgemeester en de secretaris van de stad.

Er werden 73 kinderen aangegeven 37 jongens en 36 meisjes er waren geen meerlingen.

De aangifte gebeurde door de vader of door de vroedvrouw indien de vader onbekend of afwezig was. Twee vroedvrouwen: Janna Schutte en Arnoldina Modders gaven in totaal 5 kinderen aan. Er waren 3 kinderen van ongehuwde moeders waarvan één na een aantal maanden bij huwelijk alsnog werd geëcht en 2 van afwezige vaders. Populaire jongensnamen: Jan, Johannes en Hendrik in diverse schrijfwijzen en combinaties.

Bij de meisjes was de voorkeur minder duidelijk, Janna of Johanna deden het goed net als Berendina en Margaretha maar al met al was er veel meer variatie. Wel opmerkelijk dat Maria ook als tweede voornaam in de ban was terwijl de naam bij volwassen vrouwen wel voorkomt.

Overlijdensakte

Voor de aangifte van een overlijden komen 2 'geburen' (comparanten) naar het gemeentehuis om te vertellen dat is overleden: naam leeftijd en beroep, namen ouders en naam partner, datum en tijd plus locatie. Van de comparanten worden namen, leeftijden en beroepen genoteerd. De akte werd ondertekend, indien ze konden schrijven, door de comparanten, de burgemeester en de secretaris van de stad.

Er waren 73 overlijdensgevallen waarvan 6 naamloze, dood geboren of voor aangifte overleden kinderen, 3 jongens en 3 meisjes. Deze kinderen werden niet in het geboorteregister ingeschreven. De overige 67 overledenen zijn in de tabel hieronder ingedeeld.

leeftijd	man	vrouw
0 t/m 1	8	7
2 t/m 10	6	4
11 t/m 20	1	2
21 t/m 40	4	3
41 t/m 60	5	8
60 plus	13	6
totaal	37	30

Huwelijksakte

Vooruit moet het huwelijk zijn afgekondigd en geboorteakten van de huwelijkspartners zijn overlegd. De akte bevat de namen, beroepen en leeftijden van de huwelijkspartners (comparanten), de beide ouderparen en 4 (mannelijke) getuigen. En wordt door allen indien mogelijk plus burgemeester en secretaris van de stad ondertekend.

Er werden 14 huwelijken voltrokken. Van de 28 huwelijkspartners waren er 11 niet in stad Almelo geboren. 4 mannen in resp. Zwolle, Enter, Leeuwen en Wierden en 7 vrouwen in resp. Enter, Enschede, Rijssen 2x, Denekamp, 'Gildehuis' en 'Noordhoorn'. De gemiddelde huwelijksleeftijd was voor vrouwen 28,3 en mannen 30,8. Een echt populaire huwelijksmaand lijkt er niet te zijn. Het was geen dringen op de stoep van het stadhuis.

1821 Overzicht van het aantal akten per maand			
maand	geboorten	overlijdens	huwelijken
januari	5	8	1
februari	7	8	1
maart	5	9	2
april	8	5	0
mei	4	7	2
juni	7	4	2
juli	7	6	1
augustus	9	4	1
september	4	5	0
oktober	9	7	1
november	5	6	0
december	3	4	3

Bevolking

stad Almelo	aantal	man	vrouw	bron
1795	2162			1)
1811	2243			2)
1820	2268			3)
1825	2328			3)
1830	2814	1355	1459	1)

Bij het doorspitten van de 73 geboorteakten, 73 overlijdensakten (nr 19 bleek twee maal te zijn gebruikt) en 14 huwelijksakten konden 552 individuele in de stad wonende personen worden getraceerd: 367 mannen en 185 vrouwen. Hiervan treden 281 op als comparanten en getuigen.

Het lage aantal vrouwen kan verklaard worden dat zij behalve als bruid niet als comparante (met uitzondering van de vroedvrouwen) optraden en nooit als getuige. Er zijn 263 familienamen geteld.

De meest voorkomende familienamen waren Boom 14x, ter Bra(a)ke 12x, Coster 11x, Kuiper 10x en ten Cate 9x. Ook ten Bruggencate, Grobben, Smit, Fikkert en Hinnen passeren regelmatig.

Dat niet iedereen kon lezen dan wel de eigen naam schrijven (ondertekenen) is wel duidelijk. Van de 281 comparanten en getuigen zijn er 69 analfabeet, één verzuimde te tekenen wegens blindheid.

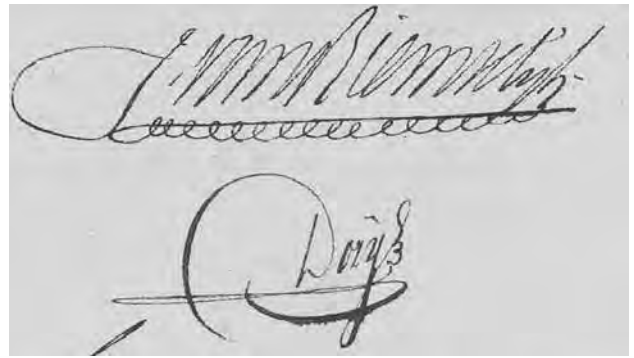
Waar verdiende in 1821 deze groep Almeloërs zoal zijn brood mee?

Het veruit meest beoefende beroep van de groep van 281 was wever: 88. En dan waren er ook nog aanverwante beroepen zoals: bleeker, blauwverwer, weverskammenmaker, wolkammer, spinster en spoelder. Er kwamen 26 koopmannen (helaas werd de nering niet vermeld) en 2 winkeliers voorbij, 4 sjouwers en 23 dagloners. De inwendige mens werd verzorgd door 6 broodbakkers plus een knecht, 6 tappers, een bierbrouwer, 2 slagters, een gruttersknecht en een tabakskerver. Voor de aankleding zorgden 5 kleermakers, 9 schoenmakers en een klompenmaker. Huis en haard konden rekenen op 10 timmermannen en een knecht plus een smid, 3 metselaars, 2 schilders, 4 dienstbaren en een dienstknecht. Voor het welzijn stonden 2 medische doctoren, een chirurgijn, 2 vroedvrouwen, een baardscheerder, een doopsgezinde predikant en een israelitische voorzanger paraat.

De overheid werd vertegenwoordigd door een regter, 2 gerechtsdienaren, 2 nachtwachten, een omroeper, een inspecteur van ?, 3 deurwaarders en een griffier. De stad telde zeker een molenaar, 4 landbouwers en 2 hoveniers. Nog niet genoemd: wieldraaiers, kuiper, touwslagers, drukker, messenmaker, zadelmakers en niet te vergeten de schoolonderwijzer meester Philips. Dit is nog maar een greep uit de beroepsbevolking, velen zullen dat jaar niets op het stadhuis te zoeken hebben gehad en bleven buiten beeld, maar het geeft wel een indruk. Om een zo compleet mogelijk plaatje te krijgen zullen meerdere opvolgende jaren bekeken en vergeleken dienen te worden, daar gaat echter veel tijd in zitten.

Drie comparanten springen er uit. Deodatus Colard (60) een gepensioneerd sergeant majoor verscheen 8 maal op het stadhuis, omroeper Hendrik Boom (44) en schoenmaker Frans Anton Straatsburg (38) kwamen beiden 7 keer hun burgerplicht voldoen.

Elke akte werd bezegeld met de handtekeningen van de burgemeester en secretaris.

The image shows two handwritten signatures in dark ink on a light background. The top signature is 'J. van der Meer' in a cursive script. Below it is a signature that appears to be 'Dozy' with a large, stylized initial 'D'.

Terzijde

Van secretaris Dozy kan vermeld worden dat het leven niet altijd mee zat. In 17 jaar werd hij 3x weduwnaar, kreeg 7 kinderen waarvan 2 zonder namen, 4 die het eerste jaar niet haalden, maar 1 zoon bereikte de volwassen leeftijd en werd 87.

Dan is er ook nog het trieste lot dat de familie Kuiper uit de Kerkstraat trof rond Kerstmis 1821, binnen 4 dagen overleden een zoontje van 2 en een van 3 weken.

De 2-jarige Nathan Vos heet na april 1821 David Vos, de reden is onduidelijk waarom de ouders zich bedacht hebben, maar blijkkelijk belangrijk, want er hing wel een prijskaartje aan.

Het huidige Schalderoi heette toen nog Scharlerooi, gespeld met een i of ij.

De stadsuitbreiding van 1829 was voor de Burgerlijke Stand al de feitelijke situatie in 1821 zo blijkt uit de adresgegevens in de overlijdensaktes.

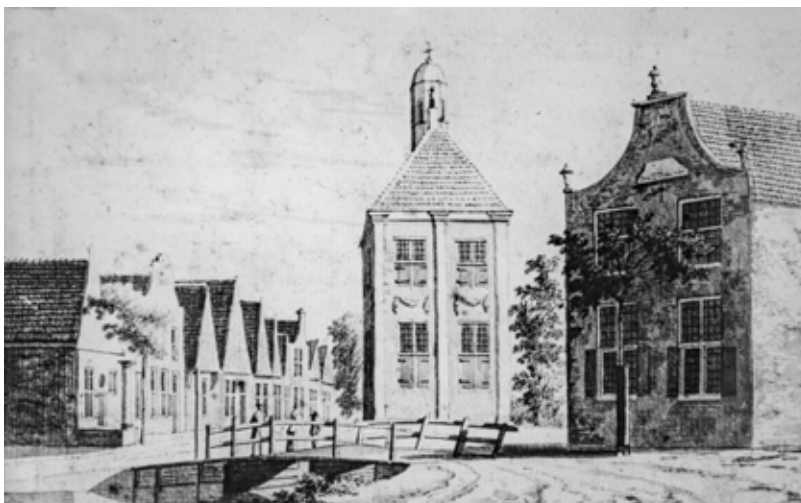
Bronnen:

Historisch Centrum Overijssel (akten), DBNL: de Navorscher (geslacht van Riemsdijk en Dozy), dutchgenie.net/almelo

1) *volkstellingen.nl*

2) *Mr G.J. ter Kuile, Opkomst van Almelo, uitgave 1941, o.a. blz. 112*

3) *G. Blikmans, De schutterij van Almelo*

De Eschpoort en Nijstadpoort, toen en straks

Door Hanschristiaan Krol

Wanneer alle spelregels gevolgd zijn en alle procedures vervuld dan zal Almelo begin begin 2de helft april 2022 haar zuidelijke stadspoort, de Nijstadpoort, terug krijgen. De oostelijke pers, vertegenwoordigers van de Gemeente Almelo en andere subsidiegevers zullen samen met de Historische Kring en bevriende erfgoedorganisaties zich verzamelen op de kruising van de Grotestraat en de Schuttenstraat om daar de nieuwe poort te openen. Misschien moet onze stadsomroeper een klarenstoot laten klinken wanneer het licht in de poort gaat branden. Op de Eschpoort moeten we wachten tot eind 2023.

De Almeloze stadspoorten

Mr. Reinier Hattink een gerespecteerd advocaat procureur en agent van de Nederlandse Bank in Almelo was ook een verdienstelijk historicus. Hij had vrij toegang tot het archief van de graaf van Rechteren en met regelmaat dook hij het Rijksarchief te Utrecht in. De archieven van Münster en Düsseldorf bezocht hij wanneer daar stukken werden aangetroffen die betrekking hadden op de vroege geschiedenis van de heerlijkheid Almelo. Hij deed basaal, maar essentieel historisch onderzoek.

In 1900 verscheen van zijn hand bij Tijl in Zwolle: “De Heerlijkheid Almelo 1236-1420” en “Stadregt van Almelo” een bronnenpublicatie, die de basis vormden voor zijn geschiedenis van Almelo over de periode 1236 tot 1420. Met deze publicaties mengde hij zich in de discussie over de vraag of Almelo stadsrechten had en wanneer die zouden zijn vastgelegd. De discussie was al oud en de conclusies tegenstrijdig. Ze centreerde zich rond de vraag of de Almeloze stadbrief van 1420 die stadsrechten gaf of slechts een document is waarin heer en poorters met een heldere omschrijving 29 geschilpunten uit de wegruimden.

Hattink nam een kloek standpunt in. Als Almelo al stadsrechten had dan waren die er al voor 1420, want aan het eind van de 14de eeuw hechtten de schepenen van de stad al hun lakzegels met stadswapen aan hun officiële documenten.

Papegaaischieten

In die bronnenpublicatie: “Stadregt van Almelo” is die stadbrief van 1420 met haar 29 items afgedrukt. Item 27 op pagina 16 geeft een prachtige inkijk in het laat middeleeuwse leven in het stadje Almelo. We vinden er ook een heldere verwijzing in naar de Eschpoorte, de stadspoort die stond waar de Götte onder het brugje in de Grotestraat stroomde en overliep in de Hagengracht.

27. “Item so solen de borgers van Almelo hebben den oversten stadgraven inne to vijsschene, wan hem des

genoget, mijt den Haghenen van den Eschpoorte bet an der Ae ende daer sollen se schutten vor holden als se bij Everdes tyden van der Ese mijns vaders seliger gedechnisse”.¹⁾

Spotprent: 1566 Papegaaischieten van Geuzen en monniken.

Het item gaat verder met de mededeling dat leden van de schutterij toezicht zullen houden, gekleed in kovens (een wijde mantel) uitgereikt door de schepenen. De heer van Almelo zal de helft van de kosten van de mantels betalen. Daarnaast zal hij voor het jaarlijkse papegaaischieten van de schutterij twee zwanen of twee schapen ter beschikking stellen. Met pijl en boog of kruisboog moet dan een vogel van een hoge paal worden geschoten. Of de vogel leeft wanneer de schutters aanleggen vertelt de tekst niet.

Instructie aan de poortwachters

In die zelfde bronnenuitgave vinden we ook de “Wilkeuren der Stad Almelo, door Heeren van Almelo en de Schepenen aldaar gemaakt” “in dien iaere ons heren dusent vierhondert ende neghen tachtentich” (1489). De items zijn dit keer niet genummerd. De instructie aan de

poortwachters van de stad is er niet minder duidelijk om. *“Item oeck soe synt voorwoorde dat die poerteners sullen sluten die poerten des somers toe neghen uren en des wynters toe sess uren”*. Opmerkelijk is dat nergens in dit item gezegd wordt hoe laat 's ochtends de poorten weer geopend moeten worden. Wel moeten de poortwachters een uur van te voren aanwezig zijn voordat de poorten 's avonds gesloten worden *“namelick toe sene wie daer in en uut gheit”*. ... ende oeck sou een sollen sy niemande in ofte uut laten des nachts teennsie (tenzij) dat sie orloff hebben van deen Schepenen. Ende alle nachten sollen sie die sloetele brenghen deen naesten Schepen, wanneer die poorte ghesloeten is”.

Ter Kuile in *“De opkomst van Almelo en omgeving”* levert bij dit item nog commentaar ²⁾. Hij constateert dat de late reiziger die de poorten van de stad gesloten vindt een slaapplek zal moeten vinden. Daarom zijn de herbergen buiten de poorten gebouwd. Direct noordelijk van de Eschpoort en aan de Veemarkt. De Eschpoort wordt vervolgens in de 16de eeuw nog in verschillende notariële akten genoemd, opgesteld onder toezicht van richter Otto van Langen. Soms liggen de stukken land waar het in de akten over gaat vóór, maar ook achter de Eschpoort. ³⁾

De Nijstad of Nijstadpoort

Waar nu de Schuttenstraat de Grotestraat kruist stond in de 15de en 16de eeuw de Zuidpoort van Almelo. Daar stroomde het water door de gracht aan de zuidkant van het stadje onder een brugje naar de Aa op weg naar de Regge. Lopend vanaf de Veemarkt naar de Koornmarkt passeerde je links de afslag van wat later de Holtjesstraat zou worden. Een eindje verderop stonden links en rechts van de weg aan de zuidkant van de poort de eerste huizen met hun vakwerk façades. Een enkele stadsboerderij zal er tussen hebben gestaan. Samen vormden ze de “nieuwbouw” van de stad: de Nijstad. Vandaar de naam van de poort Nygstad of Nijstad. De spelling wisselt. Hattink citeert in zijn *“In en om Almelo”*, uit 1903, uit een drietal aktes waarin de poort genoemd wordt. In 1544 wordt een huis en erf verkocht: “gelegen vor den Nijstad poerten gelegen aan de Graven”. In een verkoopakte uit 1552 wordt de zelfde spelling gebruikt, maar in 1568 koopt Hermen Bruggenkatte twee vrije gaarden ‘alse gelegen buiten der nyen stadtz porte tusschen mijns Junckeren hoffkamp gaerden ende tusschen Derick Wijchers gaerden’. Nijstadpoort is voor 2022 een passende naam.

Dubbele deuren tussen stenen poeren?

Afbeeldingen van de Almelse poorten hebben we niet, behalve de poorten die Jacobus van Deventer tekende op de grote en de kleine plattegrond van Almelo, maar die poorten waren bij hem op elke kaart

standaard. Van Deventer werkte in opdracht van Philips II, koning van Spanje en Heer der Nederlanden. Jacobus kreeg onregelmatig, maar goed betaald. Per slot van rekening was hij de beste cartograaf van zijn tijd in de 17 Provinciën. Vanuit Mechelen trok hij het land in om met zijn driehoeksmetingen de data te verzamelen voor de bijna 250 stadsplattegronden die hij tussen 1558 en 1570 produceerde. De kaarten, bedoeld voor militair gebruik, werden vanuit Keulen, waar hij stierf, via Brussel naar Madrid gestuurd. Ze werden nooit gedrukt en verspreid. Ze lagen te verstoffen in een Madrileens archief. ⁴⁾

Pas in de 19de eeuw werden ze herontdekt en vormen nu een geweldige historische bron. Van Deventer reisde rond 1565 door Twente waar hij Almelo, Ootmarsum, Oldenzaal, Enschede, Delden en Goor in kaart bracht. Altijd met een schaal van 1:8000. De straten zijn gestippeld. De huizen zijn rood en het water blauw. Op de bijkaart staan de belangrijkste gebouwen met hun Latijnse namen, behalve bij Ootmarsum. Alle Twentse steden hadden een gracht. Delden had nog een wal. Oldenzaal een muur met bastions. Allemaal hadden ze poorten, maar standaard getekend. Ze staan er aangeduid met het woord porta, een enkelvoud in het Latijn.

Hoe de poorten er toen uit hebben gezien weten we niet. De Almelse poorten hadden waarschijnlijk twee houten deuren draaiend tussen stenen poeren. Zat er een dak op de poort? We weten het niet. Er zijn geen tekeningen. Ze hadden in ieder geval een stevig slot, want “alle nachten sollen sie die sloetele brenghen deen naesten Schepen, wanneer die poorte ghesloeten is.” De poorten zijn afgebroken. Misschien liggen er fundamenten van Bentheimer zandstenen, maar die komen alleen boven de grond door archeologisch gericht te graven.

Nieuwe poorten

Ze komen echter terug! Dankzij het initiatief van de Historische Kring Stad en Ambt Almelo, speciaal haar voorzitter Theo van Rijmenam, is € 117.000 bijeen

DE GÖTTE

gebracht om op de plekken waar ze ooit stonden de Eschpoort en de Nijstadpoort terug te brengen in het straatbeeld. Het ontwerp is van Buro Poelmans Reesink landschapsarchitectuur in Arnhem. Op de kruising Schuttenstraat Grotestraat zullen de vier huizen op de hoek verbonden worden door een tweetal, elkaar diagonaal kruisende, metalen bogen. In het midden wordt een lamp bevestigd die aan de onderzijde gaat branden

wanneer een passant de stad “verlaat” of “binnenkomt.” Onder de lamp in de bestrating wordt een zegel in de vorm van een diamant aangebracht. Wanneer de planning klopt brandt in de 2de helft april de lamp van de Nijstadpoort. De Eschpoort volgt eind 2023.

Noten:

- 1) Evert van der Eze stierf in of kort voor 1400. Hij was getrouwd met Beatrix van Almelo. Zijn zoon Egbert ondertekende met de nodige andere getuigen.
- 2) Mr. G.J. ter Kuile Sr.: “De opkomst van Almelo en omgeving”, Tweede geheel herziene en sterk vermeerderde druk, Tijl Zwolle, 1947, p47.
- 3) Met dank aan Bert Nijkamp die een aantal van deze akten in de archieven van het HCO vond.
- 4) Nu goed bereikbaar via de site van: Bibliotheca National de Espana (www.bne.es), dan ‘buscar’ (zoeken bij het loepje) en invoeren: ‘van deventer’.

De oudste foto van een Almelose familie

Door Ralph Becking en Hanschristiaan Krol

Op de kadastrale kaart Ambt Almelo 2de blad slingert de Krommendijk zich in 1831 van noord naar zuid. De weg, hier smal daar wat breder, loopt naar een bruggetje over de Loolee. Over de brug rechts af loopt de weg door naar Ootmarsum. Lopend over de Krommendijk op weg naar dat bruggetje passeerde je aan je linkerhand een vijftal boerderijen. Vier hebben een naam. De laatste en grootste boerderij is het Kremers huis. Daar woonde Joanna Kremer. Ze trouwde in 1761 met Gerrit van der Aa, de buurjongen, die aan de andere kant van de Krommendijk woonde op het Aahuis, een grote boerderij met dubbele kap Twee blekerijen werden daardoor samengevoegd. Dertig jaar later renoveerden zij hun boerderij en lieten trots een gevelsteen in metselen boven de niendeuren met de tekst: "Renovatum G:V:D:A Gerrit van der Aa. Daaronder I: H: K: Ioanna Hendrika Kremer en het jaartal MDCCLXXX.

Het echtpaar Van der Aa ging het voor de wind. Zij hadden de economie mee, want de textielindustrie in en rondom Leiden ging kapot. De belastingdruk in Holland was hoog. De lonen navenant. Om concurrerend te blijven verplaatste de textielindustrie zich naar Twente en Brabant waar de lonen in de vlas- en linnenindustrie nog laag waren.

Gerrit van der Aa moet ook een goede ondernemer zijn geweest. Hij was niet alleen boer, maar ook fabrikant en bleker. In het Register van Patentschuldigen staat hij ingeschreven met vijf werklieden. Het grondbezit van het Huis breidde zich voortdurend uit en zou op een gegeven moment rond tachtig hectare cultuurgrond omvatten, met verschillende kleine boerderijen.

Ook hun familieleven bloeide: Gerrit en Joanna kregen elf kinderen, waaronder drie keer een tweeling.

De eerste Becking op het Aahuis

Van hen trouwde Hermannus van der Aa in 1797 in het R.K. Waterstaatskerkje aan de Bodden met Maria Catharina Becking. Zij was afkomstig uit Vreden net over de grens bij Winterswijk. Hermannus en Maria (Mans en Marije) werden de nieuwe bewoners van het Aahuis. Ook hen ging het voor de wind. Mans was in staat de boerderij aan de Krommendijk te verfraaien. Aan de oostkant tegen de boerderij liet hij in 1840 een herenhuis bouwen (het huidige Aahuis) met uitzicht op de Loolee, die met zijn helder stromend water een belangrijke bron van inkomsten was. De rivier verbond de blekerij en bleekweiden van het bedrijf aan de Krommendijk met de

Nieuwe Graven en de turfsloot naar Vriezenveen. Richting zuiden konden potten en zompen Almelo bereiken. Aan de Loolee stond een grote loods, de blekerij. Elk voorjaar ¹⁾ werd met takkenbossen een tijdelijke brug over de Loolee gelegd om de bleekweiden aan beide zijden van de rivier met elkaar te verbinden. Het linnendoek dat Mans liet weven was vuil. Met potas werd het linnen gekookt en gespoeld in het rivier water. De zon bleekte het doek op de weiden, zodat het daarna geveerd kon worden. De blekerij was daarmee een belangrijke bron van inkomsten. Mans noemde zich dan ook fabrikant in een schenkingsakte, die hij op 22 augustus 1846 liet opmaken door notaris van Riemsdijk, want Mans en Marije hadden geen opvolgers. Ze kregen een dochtertje dat vroeg stierf. Het hele bezit: woonhuis met schuur en erf, tuin, boomgaarden, bouwland, hooiland en bleekweiden werd geschonken aan Mattheus Becking een volle neef. Toen 23 jaar oud en zonder beroep. Mattheus verplichtte zich het echtpaar tot hun dood te verzorgen en financieel te onderhouden.

De oudste foto gemaakt in Almelo

Op de foto staan en zitten zes Becking's. Gearrangeerd. Een hand op een schouder, twee handen ineem geven de relaties aan. Hoelang hebben ze daar doodstil gezeten en gestaan? De foto is afgedrukt op papier. Het is daarom geen Daquerrotype. De fotograaf stond verborgen onder zijn zwarte doek achter zijn camera. De linkerhand omhoog met het verblindende magnesiumlicht. Hij heeft de Beckings geportretteerd tegen een wand. Links een gordijn. De foto kan gemaakt zijn in het Aahuis. De eigenaar Mattheus Becking staat rechts. Zijn linkerhand op de schouder van zijn in Vreden geboren vader Andreas. Zijn rechterhand op de schouder van zijn vrouw Maria Clara Baurichter, dochter van een Duitse arts die de eerste Medicinale Doctor werd in Enschede. Mattheus staat daar trots. Onder zijn volle baard een vadermoordenaar. Maria Clara klein van stuk heeft als enige vrouw op de foto geen kapje op. Ze oogt moderner. Naast haar staat Zuster Humeliana, ingetreden bij de zusters Franciscanessen van Heithuizen. Ze is een zus van Mattheus. Zijn ouders Joanna en Andreas zitten hand in hand, naast tante Marije Van der Aa-Becking. Na de dood van haar man is Marije bij haar broer Andreas in de stad gaan wonen in een groot huis aan de Grotestraat waar zij bijna 90 jaar oud in september 1870 stierf. Maar de foto moet nog wat ouder zijn, want Joanna

Becking, midden voor, stierf op 18 juli 1869. Daarmee is deze foto de oudst bekende foto gemaakt in Almelo.

De Beckings op het Aahuis

Mattheus en Maria Clara bewoonden na hun huwelijk het Aahuis. Uit bewaarde brieven en documenten blijkt dat de familie zowel Nederlands als Frans en Duits met elkaar sprak. Ze hadden verschillende dienstmeisjes en knechten in huis, die werden ontboden met een zilveren belletje. Op zondag gingen ze met de koets naar de Georgiuskerk in de Bodden, waar ze vooraan hun eigen bank hadden met hun naam geborduurd op de kussens. Mattheus was jarenlang gemeenteraadslid van Ambt Almelo. Met de Graaf van Rechteren, die weer grote invloed had op de gemeenteraad van het Ambt, ging hij jagen op zijn landerijen. Hij nam ook plaats in de commissie die in Ambt Almelo paarden- en vette varkenmarkten organiseerde. In 1880 werd een stier van hem bekroond door de Twentse landbouwmaatschappij en verkocht naar Rotterdam voor fl. 300, in die tijd veel geld. Mattheus leefde het leven van kleine Twentse landadel. Hij was fabrikant met zijn blekerij, maar ook een boer die als de Twentse textielbaronnen nieuwe landbouwmethodes uit probeerde.

Als gemeenteraadslid van het Ambt maakte hij zich niet populair bij de gemeenteraadsliden van Stad, die Stad en Ambt wilden samenvoegen. *"Nadat Mr. Hattink namens de ondertekenaars der advertentie de zaak had ingeleid en daarbij gesproken had van terugkeeren naar den ouden toestand, stond de heer Becking op en verweet dien spreker onkunde met de geschiedenis van Stad- en Ambt-Almelo of onwil om ze te kennen, want volgens hem was de oude toestand dat de gemeenten gescheiden waren en mocht men zich niet op eene kortstondige vereeniging onder het Fransche bewind beroepen."* De verdere vergadering liep uit op een geschreeuw en een toestand, waardoor verder overleg niet mogelijk was, het zat de heren hoog. ²⁾

Mattheus en Mietje kregen negen kinderen. Eén zoon overleed op jonge leeftijd. Vier dochters en een zoon bleven na het overlijden van hun vader Mattheus in 1890 ongetrouwd op het Aahuis wonen. In 1946 stierf de laatste Juffer Becking. Het Aahuis werd verkocht. In de daarop volgende jaren werd er in het huis veel gesloopt. Alleen de buitenkant heeft nog de status van een Rijksmonument. De Loolee is er nog, maar is gekrompen tot een sloot. Toch, wandel eens over de Krommendijk en sta even stil daar waar de weg tussen boerderij en koetshuis loopt. Een bijzonder huis met een rijke historie, waarover dankzij het bewaarde familiearchief Van der Aa-Becking in de toekomst in Stad en Ambt gepubliceerd zal worden.

¹⁾ Twentse Post, 3 maart 1963: "Ao's Hoes".

²⁾ Twentsche Courant, woensdag 21 mei 1873.
Digitale bewerking familiefoto: Marnix Reckman

Jugendstil en zo in Almelo

Door Miel Westenberg

Ongeveer 10 jaar geleden werd op initiatief van Stichting Stadsherstel door de Almelse fotovereniging Fotoclub 73 een tentoonstelling over Jugendstil in de bibliotheek georganiseerd. 76 foto's in zwart-wit gemaakt, alle gemaakt van panden in Almelo, sierden de bibliotheek. Nu, meer dan 10 jaar later is het weer tijd aandacht te besteden aan deze opmerkelijke kunststijl. Dat gebeurde door een lezing over Jugendstil-Art Nouveau door kunsthistorica Noortje Westenberg waarna haar vader aandacht vroeg voor Jugendstil panden in Almelo.

Jugendstil

Jugendstil is een kunststroming die zich rond 1900 uitbreidde over geheel West-Europa. Kenmerken waren het gebruik van vloeiende, gebogen lijnen, diersymbolen en bloemmotieven. Door de industriële revolutie en de enorme bevolkingstoename was er eind 19e eeuw een toenemende behoefte aan openbare gebouwen, zoals ziekenhuizen, cafés, hotels, treinstations en musea, die een eigen (bouw)stijl vroegen. De kunststroming ontleent haar naam aan het in 1896 in München uitgegeven kunsttijdschrift "Die Jugend". Ieder land had zijn eigen variant van Jugendstil en vaak ook zijn eigen naamgeving, zoals 'Art Nouveau' (Frankrijk en België), Sezession (Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije) Modernismo (Spanje).

Almelo

In Nederland werd deze 'Nieuwe Kunst' in grotere plaatsen als Rotterdam, Den Haag, Amsterdam of Groningen toegepast. Opvallend is echter dat in kleinere plaatsen in het oosten van het land ook veelvuldig 'Jugendstil' werd toegepast, zowel bij de bouw van winkelpanden als bij particulier bewoonde huizen. In Almelo zijn het meest in het oog springend de Jugendstil villa's aan de Ootmarsumsestraat tussen de Vriezebrug en verpleeghuis 'Eugeria', maar ook de huizen aan de westzijde van het begin van de Ootmarsumsestraat en meerdere panden aan de Grotestraat tonen Jugendstil kenmerken. In de Grotestraat markeerde het bouwen in Jugendstil vooral de overgang van woonstraat naar winkelstraat. Ook aan de Wierdensestraat, het Molenkampspark, de Hofkampstraat en het Van Dronkelaarsplein zijn enkele woonhuizen in Jugendstil te vinden, herkenbaar aan hun

gedecoreerde voorgevels.

Het toepassen van Jugendstil in Almelo geschiedde van rond 1900 tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Hoewel het een korte periode betreft heeft ze - gelukkig - in de stad veel sporen nagelaten. De in Almelo werkzame architecten waren de Kamper architect G.B. Broekema, die landelijke bekendheid genoot en de Almelse architecten J.M. Wolff, B. Vixeboxse, C. Stuldreher en H. Witzand.

Een van de mooiste ontwerpen is het huidige pand van Gastrobar 1910 (voormalige bakkerij Günther) op de hoek van de Grotestraat en Schuttenstraat. Dit pand is ontworpen door B. Vixeboxse, een architect uit een Almelse familie, die meerdere architecten - tot in Zuid Afrika aan toe - heeft geleverd.

Heden ten dage zijn bij sommige panden Jugendstilkenmerken vervangen of overgeschilderd. Het zou een goede zaak zijn kenmerkende details waar mogelijk weer in de oorspronkelijke staat te restaureren, om recht te doen aan deze bijzondere kunststroming.

Jugendstil en Art Nouveau in Almelo

Gemeenteraadsverkiezingen in Almelo, een terugblik

Door Hans Gerritsen

Op 16 maart 2022 zijn er gemeenteraadsverkiezingen. Voor Stad en Ambt aanleiding voor een terugblik. Te meer daar er over de raad in Almelo vaak gesproken wordt. Het beeld is dan versnippering en erosie van een aantal traditionele partijen. Maar wat zijn de feiten precies?

Vanaf 1919

Het is niet de eerste keer dat er een terugblik plaatsvindt in Stad en Ambt. In juli 1994 schreef Wim Kuiper al een bijdrage over de verkiezingsuitslagen vanaf 1919 t/m 1994 (zie archief Stad en Ambt op de website van de Historische Kring). Dus vanaf het afschaffen van het censuskiesrecht en het invoeren van algemeen kiesrecht. Zo ver gaan wij niet terug, maar we gaan wel verder tot de laatste verkiezingen. De belangrijkste conclusies die Wim Kuiper trok waren 1) de SDAP en na de oorlog PvdA had in deze periode onafgebroken een dominante positie. 2) een derde van de kiezers stemde op christelijke partijen of een combinatie daarvan. 3) de liberale hoek viel op door fusie, verdeeldheid en wijziging van naam, 4) de verdeeldheid in de volledige raad was aanvankelijk groot (gemiddeld 9 partijen op een zetelaantal onder de 25), na de oorlog was er een beperkt aantal partijen vertegenwoordigd (5/6 op een totaal van 25-33 zetels).

De laatste 40 jaar

We nemen in deze bijdrage de periode 1982 tot heden. Het is het tijdvak dat grenst aan de periode dat Inetje Parlevliet raadslid en fractievoorzitter was, globaal de jaren zeventig. Zie ook het interview met haar elders in deze editie. In een tabel geven we de verkiezingsuitslagen vanaf 1982 weer in zetelaantallen, de percentages laten we weg om de hoeveelheid getallen te beperken. Daarbij moet bedacht worden dat in het begin van de periode het aantal zetels 33 was, dit werd in 1998 in verband met de bevolkingstoename uitgebreid tot 35. De opkomst bij de verkiezingen in 2018 is 50,4%, een lichte stijging met de twee verkiezingen daarvoor. In 1982 is de opkomst nog 67,7%. De opkomst daalt daarna stap voor stap met een uitschieter in 1986.

Almelo	2018 35 Ztls	2014 35 Ztls	2010 35 Ztls	2006 35 Ztls	2002 35 Ztls	1998 33 Ztls	1994 33 Ztls	1990 33 Ztls	1986 33 Ztls	1982 33 Ztls
CDA	6	6	6	8	10	10	9	12	11	12
VVD	6	3	7	4	6	6	4	4	5	6
Lokaal Almelo Samen (LAS)	5									
PVV	3									
D66	2	4	3	1	2	1	4	3	1	2
ChristenUnie	2	2	1	1						
PvdA	2	4	7	13	8	10	9	12	15	11
Partij Vrij Almelo	2	1	2							
SP	2	4	3	3			1			
GroenLinks	2	1	1	2	3	2	1	1		
Lijst Çete	1	1	1							
Leefbaar Almelo	1	1	1	1	3					
Democraten.nu	1									
Almelo Centraal			1							
Burgerbelangen Almelo	LAS		3		1	1				
Almelo's Liberaal Alternatief	LAS		3			1				
Almelooooo / Lijst Jan Hammink	LAS		1							
Almelo's Lib. Alt./Almelose Oud. Verb.			2							
Trots Op Nederland			1							
Almelose Ouderen Verbond				1						
Algemeen Ouderen Verbond/Ouderenunie						1				
ChristenUnie/SGP					1					
Algemeen Ouderen Verbond/Unie55+						1				
GPV/RPF/SGP						1	1	1		
Almelo's Belangen Collectief						1	2			
Centrumdemocraten							2			
CPN/PPR/PSP									1	
CPN/PSP										2

Tabel: Uitslagen gemeenteraadsverkiezingen Almelo 1982-2018, zetelaantallen

De ontwikkelingen

Het aantal fracties dat in de raad vertegenwoordigd is, neemt sterk toe in de periode vanaf 1982. Aanvankelijk zijn het vier of vijf partijen, maar dit neemt geleidelijk aan toe tot de 13 partijen die in 2018 in de raad gekozen zijn. In de huidige raadsperiode zijn er door mutaties momenteel 16 groeperingen.

De grootste politieke partijen van 1982, het CDA en de PvdA, hebben veel terrein verloren. In 2006 zijn de posities nog vrijwel intact. Bij het CDA is de terugloop geleidelijk, van 12 zetels in 1982 naar 6 in 2018. Bij de PvdA is er een sterke neergang na 2006. In dat jaar wordt nog een uitslag van 13 zetels geboekt en is de partij met afstand de grootste in de raad, daarna gaat het hard met respectievelijk 7, 4 en 2 zetels in de drie verkiezingen daarna.

De liberale partijen VVD en D66 zijn veel stabiel. Afgezien van kleine schommelingen blijft de VVD op ongeveer 5 à 6 zetels, D66 op 2 à 3.

Vanaf 1994 gaat het politieke beeld schuiven. Het begint met partijen op de linkerflank, SP, GroenLinks (eerder in de raad PSP, CPN en PPR), later ook Leefbaar Almelo. Vanaf 2002 treedt de Christenunie toe tot de raad (voorgangers vanaf 1990). Vanaf 2006 krijgen lokale partijen een sterkere stem in de raad, aanvankelijk onder verschillende namen, later verenigd in Lokaal Almelo

Samen (LAS). Burger Belangen Almelo is al in 1998 in de raad vertegenwoordigd. De Partij Vrij Almelo en Lijst Çete treden toe in 2010, de PVV in 2018.

Naar 16 maart 2022

Het politieke beeld is daarmee drastisch gewijzigd. De liberale partijen houden stand, de christelijke partijen verliezen terrein, de dominante positie van de sociaal democraten is ten einde. Het beeld wordt aangevuld met kleinere linkse partijen, de lokalen en de PVV. Almelo is en blijft uniek, de ontwikkelingen zoals geschetst zijn dat minder. Een globale vergelijking met andere gemeenten in Overijssel laat een deels vergelijkbare trend zien.

In een terugblik past geen vooruitblik en dat is maar goed ook want het is glad ijs. Ook laten we het bij de weergave van de feiten. Interpretatie en duiding zijn aan de lezer en alle anderen die zich opmaken voor de verkiezingen van 2022. Verkiezingen die er toe doen, die ergens over gaan en de basis zijn om onze stad Almelo verder te brengen in de toekomst.

De nieuwe raadszaal. Foto: Kraaijvanger.nl

“Hier is de wereld nog intact”

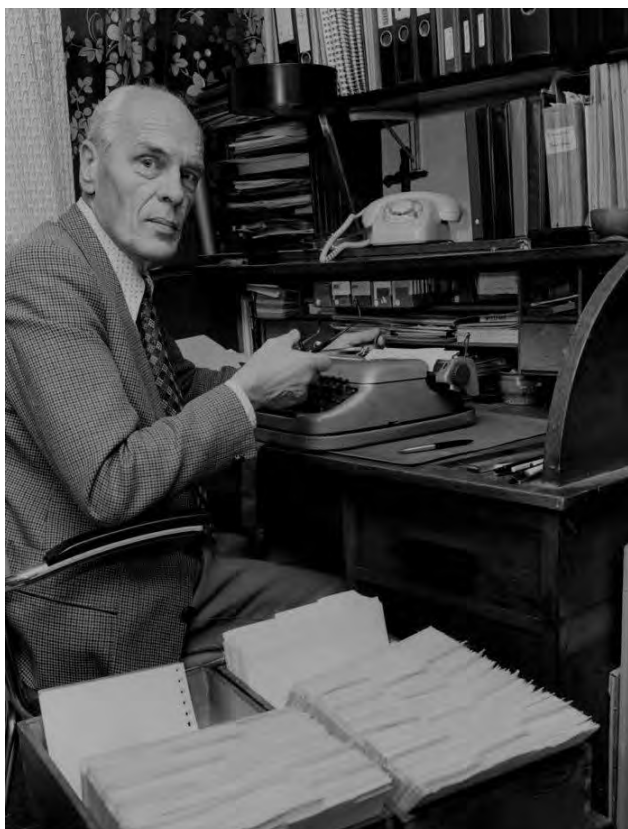
30 jaar Stad & Ambt

Door Hans Gerritsen

Dertig jaar geleden in 1992 verscheen het eerste nummer van Stad en Ambt. Het blad heette toen nog Historische Kring. In 1999 kreeg het de naam Stad en Ambt. De eerste redactie bestond uit Gerard Vloedbeld, Hans Holtmann en Hennie Gerritsen. We blikken kort terug op de bijdragen van deze redactieleden in het eerste nummer. De eerste redactie heeft de toon gezet. Het is een voorbode van wat komen gaat en zich zal onvouwen in de latere nummers die daarna elk kwartaal verschijnen. Het verrichten van nader onderzoek, de actualiteit volgen en becommentariëren en dit op toegankelijke wijze presenteren in het blad.

Gerard Vloedbeld tekent voor het redactioneel. Hans Holtmann schrijft een artikel over de Bolkshoek met een pleidooi om dit waardevolle cultuurhistorische landschap met stijlvolle boerderijen te behouden en te beschermen tegen oprukkende woningbouw. Hennie Gerritsen tekent protest aan tegen de plannen destijds om het Kanaal Almelo Nordhorn weer bevaarbaar te maken voor de recreatiotoervaart. Met deze bijdragen start de redactie op overtuigende wijze en geeft met elan invulling aan

Gerard Vloedbeld

de zichzelf gegeven opdracht de actualiteit actief te volgen met het oogmerk de cultuurhistorie van Almelo te behouden. Reeds dan is er een activistische toonzetting die in latere nummers regelmatig indringend terugkeert, vooral waar het gaat om het behoud van monumentale gebouwen en landschap.

Het is passend en zeer de moeite waard bij de gelegenheid van 30 jaar Stad en Ambt de redactie zelf in enkele citaten aan het woord te laten. De volledige bijdragen zijn goed toegankelijk via de website van de Historische Kring, ga naar Stad en Ambt en dan naar Index en Archief.

Gerard Vloedbeld in het redactioneel:

“Men kan in dit blad artikelen over de historie van de stad tegemoet zien, maar de redactie zal ook- waar mogelijk en waar nodig- vanuit de geschiedenis aanknopen bij “vandaag”. (....). Er zijn talrijke (onderwerpen H.G.) die om aandacht vragen: historie van straten of wijken van de stad, werk van een bepaald architect, de bossen om Almelo, parken en plantsoenen, de landbouw, de kerken, het gemeentebestuur-door-de-eeuwen-heen, de textiel, de sociale achtergrond van verschillende tijdperken, allerlei verenigingen en organisaties, de Marke Almelo, verdeling van gemeenschappelijke gronden, het culturele leven in vroeger jaren, ... er is zoveel dat nog in grijze sluiers gehuld is en verborgen ligt in oude akten, registers en krantenleggers.”

Vanuit de geschiedenis aanknopen bij “vandaag”. Dat is wat Hans Holtmann vervolgens doet in het eerste artikel. Zijn zorg geldt de Bolkshoek en dan met name de dreiging van woningbouw in dit waardevolle gebied. Twee citaten:

“Het landschappelijk gebied “de Bolkshoek” aan de zuid-oost zijde van Almelo komt steeds sterker onder druk te staan van de zich uitbreidende stad. Een van de oorzaken hiervan is dat de stad Almelo binnen haar eigen grenzen nauwelijks mogelijkheden heeft om aan de verwachte toekomstige vraag naar nieuwbouwwoningen te voldoen. Aan alle zijden van de stad ruikt de woon- en industriebebouwing op naar de gemeentegrens, behalve aan de oostzijde, waar de graaf van Rechteren zijn voorvaderlijk erfgoed beheert en nog veel ruimte is gebleven die aanlokt om te worden bebouwd. Hierdoor dreigt ook landschappelijk waardevol gebied in de toekomst door de stad te worden opgeslokt”.

Hans Holtmann

“Wie nu vanaf de Bornsestraat de Bolkshoek binnen gaat zal zich reeds na enkele tientallen meters gecharmeerd voelen door het landschappelijk schoon dat zich voor zijn of haar ogen ontrolt, hier is de wereld nog intact. De kronkelende Bolkshoekweg met zijn singelbeplanting van eiken versterkt deze indruk nogmaals. Het wordt zeer moeilijk je voor te moeten stellen dat daar waar nu het vee in de weiden graast en de akkers reliëf aan de bodem geven, ooit een beeld zal ontstaan van moderne woonbebouwing, coniferen en kort gemaaide gazonnetjes. Het is een huiveringwekkende gedachte, zou men dit echt willen?”

In de jaren negentig speelt ook de discussie om het kanaal Almelo-Nordhorn opnieuw te gaan gebruiken maar nu voor de recreatietoervaart. Hennie Gerritsen houdt in “Waterweg weg, waterweg terug”, het tweede artikel in het eerste nummer, een krachtig pleidooi om het natuurgebied zoals zich dat ontwikkeld heeft te beschermen. Ook hier twee citaten:

“In nog geen eeuw tijd was het Kanaal Almelo-Nordhorn veranderd in het wellicht meest unieke kanaal van Nederland, waar bijna de helft van alle Nederlandse plantensoorten een plekje vond. Nu moet het nog

Hennie Gerritsen

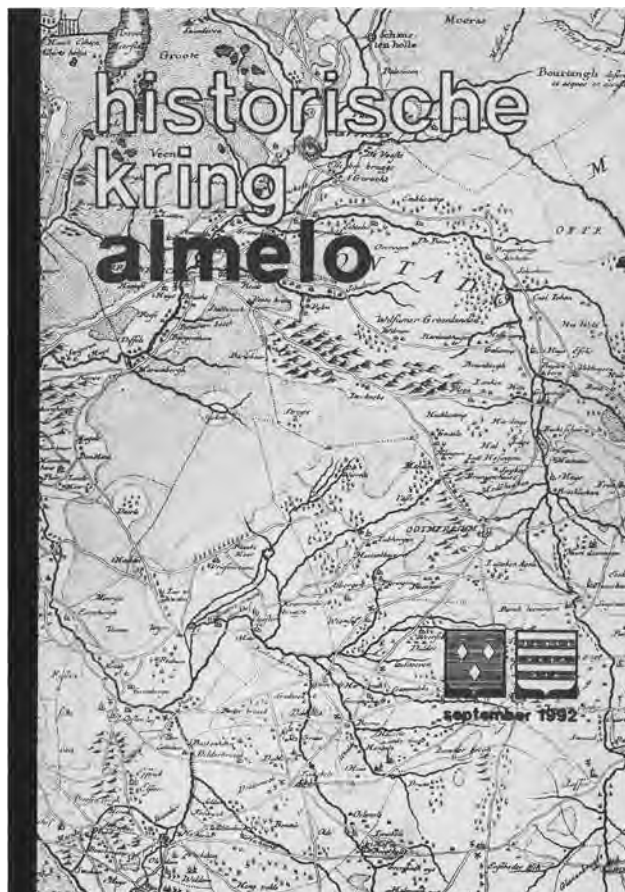

leuker worden! Men wil de waterweg terug voor enkele miljoenen guldens. De tijdgeest heeft bezit genomen van enthousiaste mensen die Almelo een extra duwtje willen geven in de voortgang der volkeren”.

“En dan nu wellicht ook nog gemotoriseerde vaartuigen door een veel te smal kanaal, met als gevolg dat (...) een uniek natuurgebied in korte tijd verloren zal gaan. Want motorboten veroorzaken een lange golfslag die in dit smalle water heel snel de walkanten zal stukslaan. Dat kan natuurlijk voorkomen worden door een beschermende beschoeiing aan te brengen. Maar dat kost niet alleen veel geld, maar zal bovendien een nog grovere vernieling van de prachtige en beslist unieke flora (en alles wat daarbij hoort) langs het kanaal tot gevolg hebben. Er is meer: de stressgeplaagde mens van onze tijd zal tevergeefs op zoek gaan naar rust en plekjes waar hij zich nog kan verwonderen, naar gebieden waar hij tot zichzelf kan komen. Waterweg terug? Neen, van waterweg tot natuurmonument!”

Met deze klarenstoten maakt de redactie een indrukwekkende start met wat enkele jaren later Stad en Ambt gaat heten. Velen zullen in de geest van het redactioneel van Gerard Vloedveld met overtuiging hun artikelen schrijven in latere nummers. Om daarmee een bijdrage te leveren aan het hoog houden van de cultuurhistorische waarden in de stad Almelo.

De voorpagina van nummer 1, september 1992

Archeologisch onderzoek Grotestraat/Hagengracht

Door Thomas Spitzers - Senior KNA-archeoloog / projectleider

De opgravingsgegevens moeten nog worden uitgewerkt tot een onderzoeksrapport. Hieronder worden enkele voorlopige resultaten weergegeven. De opgraving geeft voor het eerst een inzicht in de bewoning en bebouwing van een perceel in de oude stadskern van Almelo in de middeleeuwen en later. Het perceel ligt net buiten het omgrachte deel van de stad aan de hoofdstraat, de Grotestraat, daar waar deze de stad verliet. Op een dergelijke plek vond men vroeger vaak een smidse of herberg of een combinatie van beide. In de herberg konden mensen overnachten die 's avonds of 's nachts na het sluiten van de poorten aankwamen. In de smederij konden paarden en wagenwielen beslagen worden voor een beginnende reis. Daarnaast werden smederijen zoveel mogelijk uit de stad geweerd vanwege brandgevaar. Bovendien hadden ze water nodig voor het afkoelen van het ijzer.

Uit de opgraving blijkt dat er een smederij heeft gestaan op het perceel. Dat blijkt uit smeedslakken die in de gracht zijn geworpen. Deze zijn afval van het uithameren van smeedijzer. De buitenrand van de middeleeuwse stadsgracht is aangetroffen langs de huidige straat die nog de naam Hagengracht draagt.

Vóór de smederij was er al geruime tijd bewoning op het perceel geweest. In het schone zand naast de gracht zijn paalsporen en kuilen aangetroffen van bewoning uit de Late Middeleeuwen. Daarna is het terrein in dezelfde Late Middeleeuwen, in de 13e tot en met 15e of 16e eeuw, in meerdere fasen ongeveer een halve meter

opgehoogd met lichtbruin zand. Daarin is grijsbakkend aardewerk, steengoed en een enkele scherf kogelpot-aardewerk aangetroffen. Ook zijn de verbrande resten van vlechtwerk gevonden dat met leem bestreken was. Mogelijk bestonden de huizen uit constructies van balkenraamwerken waarvan de wandvakken gevuld waren met vlechtwerk en leem en het dak met riet of stro was gedekt. Paal- of muurfunderingen uit deze periode zijn niet aangetroffen.

Wel zijn grote veldkeien gevonden die langs de perceelsgrens op een rij lagen. Deze kunnen als funderingen onder een balkenraamwerk of vakwerkconstructie ingegraven zijn. Deze zouden bij de smederij kunnen horen. Vloeren of andere resten van de smederij zijn niet teruggevonden, alleen het afval dat in de gracht geworpen is. Dat kan in de middeleeuwen zijn gebeurd of in de Nieuwe Tijd. Daarbij schoof de grachttoever enkele meters op naar de actuele rooilijn van de bebouwing aan de Hagengracht. Onder deze rooilijn zijn de resten van een houten grachtbeschoeiing gevonden.

Op het achtererf is een leemvloer aangetroffen uit de periode van de 17e of 18e eeuw. Daarnaast is op het achtererf allerlei afval uit deze tijd gevonden, waaruit blijkt dat in deze periode dakpannen op het dak lagen en bakstenen in de gebouwen verwerkt waren. Voorafgaand aan het recentelijk gesloopt huis heeft er al een huis met bakstenen en zandstenen funderingen en muren gestaan.

Gevonden zwerfkeien

Door Albert Eshuis

In het verslag van Thomas Spitzers, Senior KNA-archeoloog en werkzaam bij Laagland Archeologie BV, staat dat bij het archeologisch onderzoek hoek Grotestraat/Hagengracht grote veldkeien en stukken Bentheimer zandsteen zijn gevonden. Ik heb een aantal keren deze opgraving bezocht en me met name gericht op het veilig stellen van deze stenen. In overleg met Bert Wiltvank van de gemeente is afgesproken dat deze stenen voorlopig worden opgeslagen bij de Grondbank aan de Bleskolsingel. In totaal bestaat de collectie nu uit 14 grote veldkeien en 9 stukken Bentheimer zandsteen. Er kunnen er nog meer komen.

Volgens Spitzers zijn deze stenen gebruikt als fundering: ze lagen in een rechte lijn in de bodem. Interessant is wel waar deze stenen oorspronkelijk vandaan kwamen. Voor de veldkeien is dat duidelijk: zij zijn in het Kwartair met een IJstijd vanuit Scandinavië o.a. naar Twente vervoerd. Dat gebeurde in het Saalien, een geologisch tijdvak in het Kwartair dat duurde van 250.000 tot 130.000 jaar voor Christus. Veel stenen, groot en klein, werden door het landijs meegevoerd. Bekend is dat naast de grote stenen waarmee de hunebedden in Drenthe zijn opgebouwd, ook veel grote stenen in Twente zijn afgezet. De opgegraven

veldkeien zullen dan ook in onze regio gevonden zijn. Via determinatie van deze stenen is zelfs te achterhalen van welk gebied in Scandinavië ze afkomstig zijn.

De Bentheimer zandstenen komen uit de groeves bij Bentheim en zijn met paard en wagen of de zomp naar Twente vervoerd. Maar waarvoor zijn ze, voordat ze als fundering in het onderzochte gebied gevonden zijn, gebruikt? Daar kun je je fantasie op loslaten of zijn er aanknopingspunten te bedenken die misschien een oplossing geven? Zelf heb ik wel een idee. Het is niet toevallig dat de stenen letterlijk op deze plaats boven de grond zijn gekomen. Het is bekend dat Almelo twee stadspoorten heeft gehad: een bij het Oude Eind en een bij het Nieuwe Eind. Zouden de stenen een functie hebben gehad als fundering voor deze poorten? De gevonden stenen uit de hoek Grotestraat/Hagengracht lagen heel dicht bij de Noorderpoort.

Mooi is in dit verband nog weer te vermelden dat bij de aanleg van een vetbak achter Family aan de Grotestraat Zuid ook grote veldkeien en stukken Bentheimer zandsteen zijn gevonden. Waren zij ook gebruikt als fundering voor zuidelijke Stadspoort?

Lantaarnplaatjes of de Peziecollectie

Door Hanschristiaan Krol

Een presentatie op dit moment is onvoorstelbaar zonder Powerpoint met bewegende of stilstaande beelden al of niet met geluid.

Veertig jaar geleden stond Van Dijk, tekenleraar op het Erasmus Lyceum, met een diaprojector in lokaal 20 zijn kunstgeschiedenislessen te geven. Hij kwam nooit verder dan het impressionisme en de "Haagse School", maar zijn verhalen waren boeiend en zijn diaprojector modern. In het donker van het amfitheater tikten de dia's door de slede en wist hij generaties Erasmus leerlingen het verschil duidelijk te maken tussen Romaans en Gotisch, Renaissance en Classicisme.

In december 1935 gaf de heer Schiphouwer een lezing, waarschijnlijk in de Heren Sociëteit, met een toverlantaarn. Hij had in het voorjaar "voor Uw Vereniging" een lezing met lichtbeelden gehouden. Onder de aanwezigen bevond zich de heer Pezie. Na afloop kwamen de heren in gesprek. Herman Pezie bleek een kleine 300 lantaarnplaatjes in zijn bezit te hebben die Schiphouwer mocht lenen. "Daar waren series van 24, die betrekking hadden op Parijs, op Kopenhagen, op Zuid-Duitsland, enz. enz. Ook was er 'n verzameling van een 25-tal plaatjes die betrekking hadden op Almelo, zooals dat er voor 'n 50, 'n 100 of meer jaren uitzag"¹⁾

De 25 lantaarnplaatjes, glasplaatjes met een beschermende zwarte rand, zaten in een houten kistje met 25 vakjes keurig op volgorde. In de deksel een korte beschrijving per glasplaatje. Hieronder twee voorbeelden. In totaal bevat de collectie bijna 100 glasplaatjes van

wisselende kwaliteit. De beelden op de glasplaatjes worden nu gedigitaliseerd. Op deze manier wordt het Almelse erfgoed wel bewaard.

¹⁾ Geciteerd uit de uitgetypte tekst van de Heer Schiphouwer bij de lezing die hij in dec. 1935 hield.

Met heel veel dank aan Renée Pezie die bijna 100 glasplaatjes overhandigde aan de Historische Kring Almelo.

Boven: kerkgangers komen uit de Grote Kerk in een besneeuwd Almelo, Kerstdag 1923.

Links: een beeld van de Grotestraat eind 19de eeuw.

De tijd hervonden - aflevering 3

*In deze rubriek komen Almeloërs aan het woord over hun herinneringen en ervaringen.
In deze derde aflevering Inetje Parlevliet - Flesseman*

Inetje Parlevliet: zichzelf, fractievoorzitter en vrouw van een huisarts

Door Hans Gerritsen

Op de hoek van de Reggestraat en Hofkampstraat ter hoogte van het voormalige Waterschapsgebouw en tegenover het vroegere Elisabethziekenhuis is de voormalige praktijk van huisarts DirkJan Parlevliet en zijn vrouw Inetje. Met haar spreken we. Want Inetje is als geboren Amsterdamse een bekende Almeloëse geworden door haar rol in de huisartsenpraktijk en haar raadslidmaatschap voor de PvdA. Hoe kijkt ze terug op 55 jaar Almelo.

Wat vooraf ging

Vader is advocaat en moeder vooraanstaand theologe. Ze wonen in Amstelveen. Inetje wil niet zoals haar vrienden en vriendinnen van school in Amsterdam blijven, maar ze gaat in Groningen studeren, in 1958. Frans, het is geen succes, het is totaal iets anders dan ze zich had voorgesteld. Overgeschakeld op theologie, bekend met het vak door haar moeder, op zoek naar antwoorden in het geloof. Die ze niet vindt, maar wel veel andere mooie dingen: taal, cultuur, dogmatiek, geschiedenis, filosofie, ze kan haar hart ophalen. Het is een veelzijdige studie. In Groningen leert ze DirkJan Parlevliet kennen, hij studeert geneeskunde. Ze verloven zich. Inetje onderbreekt haar studie en gaat werken om geld te verdienen voor de volgende stap in het bestaan.

De Woodbrookers

Dat werk vindt ze bij de Woodbrookers Arbeidersgemeenschap in Bentveld, in wat wij nu een vormingscentrum noemen. Het laat de praktische en toegepaste benadering bij Inetje zien, iets wat later in Almelo tot uitdrukking komt in haar politieke activiteiten. De Woodbrookers is een door Leidse studenten opgerichte beweging geïnspireerd door de open sfeer van vormingscentra van de Quakers in Engeland. Het heeft Inetje politiek gevormd. En ook voorzien van de nodige agogische vaardigheden op het gebied van vergaderen en organisatie. In gesprek met andersdenkenden, jongeren, scholieren meenemen in de wereld van politiek, bestuur, godsdienst en cultuur. Veel prominente leden van de SDAP en later de PvdA waren betrokken bij deze beweging.

Naar Almelo

DirkJan besluit na enige afweging een huisartsenpraktijk te zoeken. Na omzwervingen komen ze in 1966 terecht in Almelo aan de Hofkampstraat. Daar doet Inetje een stoomcursus doktersassistente. Met haar man maakt ze een kennismakingsronde langs collega huisartsen en medisch specialisten. Het is in die tijd ook gebruikelijk dat gezamenlijk kennis gemaakt wordt met patiënten, de particuliere wel te verstaan, niet de ziekenfondspatiënten. Ze vindt zichzelf niet geschikt als doktersassistente, dat gaat ze niet doen. De assistente van de vorige

Inetje Parlevliet-Flesseman is geboren op 10 september 1939 in Amsterdam. Ze studeerde theologie in Groningen en later in Amsterdam. Ze trouwde met DirkJan Parlevliet die 33 jaar huisarts was in Almelo. Ze hebben vier dochters gekregen. Ze zat voor de PvdA / Progressief Akkoord in de gemeenteraad in Almelo van 1970 tot 1980.

Inetje overhandigt de emancipatienota aan burgemeester Frits Schneiders (1980)

huisarts zet de werkzaamheden voort. Inetje zoekt naar andere activiteiten.

De politiek

Eind jaren zestig ontstaat het PAK, het progressief akkoord van PvdA, D66, PPR en PSP in Almelo. Vanuit deze organisatie worden nieuwe leden actief benaderd. DirkJan wordt gebeld, deze verwijst al snel door naar Inetje. Ze komt hoog op de lijst, ook als mogelijk wethouderskandidaat. Inetje die met haar man in dokterskringen verkeert, wordt op verjaardagen aangevallen op het feit dat ze politiek actief wordt en dan ook nog voor de PvdA. Dat kan toch niet als doktersvrouw! Ze zet door. In 1970 komt ze in de gemeenteraad van Almelo, als raadslid krijgt ze de “vrouwelijke portefeuilles” sociale zaken en onderwijs. Ze werkt in de raad samen met o.a. Herman Höften, Henk Alberts en wethouder Cor de Vogel. Het valt haar op dat het niet de bedoeling is dat ze als vrouw en nieuw raadslid zich prominent mengt in discussie. Dat doet ze wel. Ze krijgt al snel de rol als technisch voorzitter. In de tweede periode (1974-1978) wordt ze plaatsvervangend fractievoorzitter met portefeuilles financiën en onderwijs, de laatste twee jaar tot 1980 fractievoorzitter met financiën en bestuur. Ze voelt zich als een vis in het water. Het geeft bevrediging om invloed uit te oefenen, dingen voor elkaar te krijgen en om betrokken te zijn bij de besluitvorming. Het wethouderschap komt een aantal malen in het vizier. Daar ziet ze vanaf vanwege de eigen gezinssituatie, moeder van vier dochters, vrouw van een drukbezette huisarts.

Als ze terugkijkt herinnert ze zich vooral dat de oorlog nog vaak indringend aanwezig is in de discussies en gesprekken, wie is fout geweest in de oorlog. Een prominent dossier is Heracles dat in de jaren zeventig een aantal keren gered moet worden. Destijds is Inetje eigenlijk tegen maar stemt loyaal mee met de fractie. Dat geeft zelfs de doorslag. Nu denkt ze achteraf dat het een goede zaak is dat Heracles destijds gesteund is, gezien het belang voor de stad. De gemeenteraad is

dan totaal anders dan nu, vijf partijen, in plaats van de huidige zestien. Ook de sfeer is anders, constructiever. Het valt haar op hoe sterk de Almeloër aan de eigen stad gebonden is. Men is honkvast, velen keren na enige tijd terug. Twents is aanvankelijk de voertaal in de fractie. Het duurt even voordat men overgaat op het Nederlands omdat Inetje de streektaal niet machtig is.

Afscheid van de politiek

Ze heeft het erg naar haar zin in de raad. Toch neemt ze een ingrijpend en moeilijk besluit, ze stopt in 1980 met het raadswerk, met pijn in het hart. Het is een stap die haar lang daarna nog sterk emotioneert. Het besluit is echter wel uit overtuiging. In die tijd speelt de suicide van twee kinderen van specialisten in Twente. Inetjes vader Albert wijst haar er op dat de kinderen in een leeftijd zijn dat intensieve betrokkenheid van ouders gewenst is. Inetje besluit haar dochters en man prioriteit te geven. Het zou niet moeten zijn dat kinderen in moeilijkheden zouden raken door gebrek aan aandacht door hun ouders. DirkJan heeft een drukke praktijk, Inetje wordt in beslag genomen door de politiek, zeker omdat zij als enige raadslid van de fractie niet werkt en op zich neemt om bij de activiteiten overdag aanwezig te zijn. Ze is later nog wel bestuurlijk actief bij de Roggekamp, een instelling voor volwasseneneducatie, de dierenbescherming en de schouwburg.

En verder

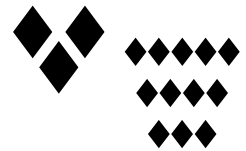
Inetje pakt de oude draad weer op, haar oude liefde de theologie. Ze gaat verder studeren. Maar nu op een gerichte manier. Bij haar ouders heeft ze gesproken met hoogleraren theologie die haar wijzen op het belang van onderzoek naar de basisteksten van het Nieuwe Testament in het oud-Syrisch. Ze schrijft een scriptie die de aandacht trekt van de theologische faculteit van de universiteit in Münster, dat het centrum is van onderzoek van teksten van het Nieuwe Testament. Tot op de dag van vandaag is ze actief betrokken bij het onderzoek dat ze vanuit huis kan verrichten.

Haar man DirkJan is in die jaren een geliefd huisarts in Almelo. Hij krijgt te kampen met gezondheidsklachten, het blijkt een ongeneeslijke ziekte te zijn, in 2006 komt hij te overlijden. De vier dochters vliegen uit en maken carrière. Inetje is volop Almeloze geworden, ze wordt nog steeds herkend en aangesproken op de dokterspraktijk of het raadswerk.

Van het grote huis aan de Hofkampstraat verhuist Inetje naar een appartement aan de Hofstraat met zicht op de Almeloze Aa, de levensader van onze stad, de stad waar Inetje van is gaan houden en andersom.

*Foto's: Herman Reckman,
Beeldbank Gemeentearchief Almelo.*

Nieuws van Stad & Ambt

Activiteiten winter en voorjaar 2022

Alles onder voorbehoud van corona. QR-code + legitimatie moeten vooralsnog bij de ingang gecontroleerd worden.

Tot u op uw plaats zit, is het dragen van een mondkapje verplicht.

Raadpleeg voor actuele informatie onze website. De locatie kan veranderen, aanmelden kan verplicht worden.

Het parkeerterrein aan Het Kolkje is gratis beschikbaar voor bezoekers.

12 januari 2022

Plaats: De Schouw Tijd: 20.00 uur
Kuieravond/nieuwjaarsreceptie met medewerking van Thomasvaer en Pieternel

9 februari 2022

Plaats: De Schouw Tijd: 20.00 uur
Henk Morsink
Over zijn werkzaamheden voor het koninklijk huis.

23 maart 2022

Plaats: De Schouw Tijd: 20.00 uur
Eric Eshuis
Koets'n Keerls

Onder voorbehoud april 2022

Plaats: Bibliotheek Almelo Tijd: 19.30 uur
Bevrijding Almelo 75 + 2 jaar

Onder voorbehoud 22 mei 2022

Excursie naar Oosterbeek en Heveadorp

Daar het op het moment van ter perse gaan van deze editie nog erg onzeker is wat er de komende maanden is toegestaan, is alle informatie over de activiteiten en organisatie onder voorbehoud.

Kijk op de website voor de laatste stand van zaken.

Van het bestuur

Beste donateurs, adverteerders en andere belangstellende lezers,

De afgelopen weken zijn we wederom overvallen door de hardnekkigheid van het coronavirus en inmiddels is de vierde golf met de deltavariant stevig gaande. De samenleving wordt hard geraakt en het woord "tweedeling" waart overal rond en dat doet de stemming in het land absoluut geen goed. Het bestuur hoopt van harte dat u allen van het virus bespaard blijft en dat na het zetten van de booster en het hopelijk verder ophogen van de vaccinatiegraad we eindelijk de goede kant opgaan. Als Historische Kring moeten en willen we graag met u in contact blijven en daarbij zijn de coronamaatregelen nog leidend. Gelukkig lijkt dit mogelijk en het bewijs daarvan vormde de mooie lezing 10 november 2021 van Noortje en Miel Westenberg over Jugendstil in Almelo, waar zo'n 45 mensen in De Schouw bij aanwezig waren. De afgelopen tijd is er, in samenwerking met andere erfgoedorganisaties, veel energie gestopt in het bereiken van de raadsfracties om cultureel erfgoed hoger op de politieke en bestuurlijke agenda te krijgen. De opbrengst van het stadsbezoek van de 16 raadsleden op 11 september jl. was hoopvol, maar dat heeft helaas geen vervolg gekregen.

Bij de behandeling van de gemeentebegroting 2022 in november was de aandacht voor erfgoed bijna nul. Ook een brief aan alle 16 fracties voor een gesprek leverde geen enkele reactie op. Het is om moedeloos van te worden, maar goed we houden vol als Platform Cultureel Erfgoed Almelo vanuit de gedachte dat de aanhouder wint. Er is gelukkig nog wel iets goeds te melden en dat is de samenwerking tussen onze Kring en de gemeente bij het project Stadspoorten. Hier is sprake van een zeer betrokken gemeente! Volgens de planning wordt de zuidelijke poort (Nijstadpoort, kruising Grotestraat/Schuttenstraat) 2de helft april "geopend". De realisatie van de noordelijke poort (Eschpoort, kruising Grotestraat/Hagengracht) staat voor eind 2022 op het programma.

Wat ook positief genoemd kan worden, is het aantal nieuwe donateurs dit jaar; met december nog voor de boeg zijn er al 25 aanmeldingen en dat stimuleert het bestuur om stevig door te gaan met het vergroten van onze zichtbaarheid door middel van lezingen, projecten, het versterken van de relatie met andere erfgoedorganisaties, communicatie met en verbinding blijven zoeken met andere partijen, zoals de bibliotheek en de gemeente Almelo.

In het komend jaar streven we ernaar om de uitgestelde viering van 75 jaar vrijheid alsnog inhoud te geven o.m. door het herdenken op 4/5 april van de 2 gesneuvelde Canadese militairen bij de Vriezebrug. Verder zijn er op 16 maart a.s. de gemeenteraadsverkiezingen. Als bestuur zijn we heel benieuwd welke politieke partijen in hun programma aandacht besteden aan cultureel erfgoed en hoe dit verwerkt gaat worden in het nieuwe collegeprogramma. We blijven ze aanspreken.

Ik wens u u mooie en gezellige Kerstdagen en een goed uiteinde.

Onze nieuwjaarsbijeenkomst is, tenzij corona dit verhindert, op 12 januari (2022) in de Schouw, aanvang 20.00 uur. U allen bent meer dan welkom.

Met hartelijke groet,

Theo van Rijmenam, voorzitter